

УДК 325

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-2.38>

В. О. Заросило, доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Навчально-науковий інститут права імені князя
Володимира Великого, Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»
ORCID ID: 0000-0001-6935-5449

В. О. Вацюк, кандидат юридичних наук, доцент кафедри
правоохоронної та антикорупційної діяльності,
Навчально-науковий інститут права імені князя
Володимира Великого, Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»
ORCID ID: 0000-0001-8705-6223

Г. А. Карелова, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Навчально-науковий інститут права імені князя
Володимира Великого, Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»
ORCID ID: 0000-0002-2693-8406

МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ВИДИ, ПРИЧИНИ, ІСТОРИЧНІ КОРЕНІ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ СЬОГОДНІ

У науковій статті розглядаються питання міграції в Україні їх види причини історичні корені та сучасний стан. Водночас, проаналізовано діяльність державних органів у сфері міграції на сьогодні.

Питання міграції та міграційних процесів було і залишається актуальним на сьогодні. У статті зроблено спробу встановити причини міграції українців з XIX сторіччя до сьогодні. Встановлено, що питання міграції розглядалося в дослідженнях багатьох вчених. Загальна думка більшості дослідників вказує на те, що міграція в переважній більшості відбувалася з економічних причин. Проте точних даних які б підтверджували зазначену тезу немає. В результаті аналізу пропонуються окремі доповнення до причин міграції, які можна визначити наступним чином. Географічне положення України, яка знаходиться на умовному кордоні між Європою та Азією, що певною мірою впливає на міграцію, а особливо на війни, які проходили на території України у минулому та теперішньому сторіччі.

До причин міграції запропоновано також віднести вразливість України, яка в переважній більшості рівнинна і загарбники як з Заходу так і Сходу досить швидко можуть пересуватися територією України, що також сприяє міграції населення, яке намагається вижити.

Причиною міграції як наслідок війн та політичних потрясінь в Україні можна також вважати ментальність українців, які тяжіють до демократичного устрою влади, в той час як загарбники намагаються встановити тоталітарний авторитарний режим, що чітко спостерігається з намаганням Російської Федерації захопити Україну і війна, яка розв'язана сприяла еміграції більше ніж 8 млн. осіб з України.

Внесено окремі пропозиції щодо змін до законодавства у сфері зменшення міграції та підвищення контролю за її процесами з боку державних органів в тому числі Державної міграційної служби

Ключові слова: міграція, причини міграції, види міграції українців, хвилі міграції, діяльність державних органів у сфері міграції, Державна міграційна служба, напрями встановлення контролю за міграцією, міграційна криза

V. O. Zarosylo, V. O. Vatsyuk, H. A., Karelova. Migration of Ukrainians types, causes, historical roots, current state and migration policy of Ukraine today

The scientific article examines the issues of migration in Ukraine, their types, causes, historical roots and current state. At the same time, the activities of state bodies in the field of migration today are analyzed.

The issue of migration and migration processes was and remains relevant today. The article attempts to establish the reasons for the migration of Ukrainians from the 19th century to the present day. It is established that the issue of migration has been considered in the studies of many scientists. The general opinion of most researchers indicates that migration in the vast majority occurred for economic reasons. However, there is no accurate data that would confirm this thesis.

As a result of the analysis, some additions to the causes of migration are proposed, which can be defined as follows. The geographical position of Ukraine, which is located on the conditional border between Europe and Asia, which to some extent affects migration, and especially the wars that took place on the territory of Ukraine in the past and present century.

The causes of migration are also proposed to include the vulnerability of Ukraine, which is mostly flat and invaders from both the West and the East can move quite quickly through the territory of Ukraine, which also contributes to the migration of the population trying to survive.

The cause of migration as a result of wars and political upheavals in Ukraine can also be considered the mentality of Ukrainians who gravitate towards a democratic system of government, while the invaders are trying to establish a totalitarian autocratic regime, which is clearly observed with the attempt of the Russian Federation to seize Ukraine and the war that, when unleashed, contributed to the emigration of more than 8 million people from Ukraine.

Separate proposals have been made regarding changes to the legislation in the field of reducing migration and increasing control over its processes by state bodies, including the State Migration Service.

Key words: migration, reasons for migration, types of migration of Ukrainians, waves of migration, activities of state bodies in the field of migration, State Migration Service, directions for establishing control over migration, migration crisis

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Питання міграції в Україні є досить важливим, адже на сьогодні ми можемо констатувати, що міграція, яка викликана війною, яку розв'язала і веде Російська Федерація може призвести до зникнення української нації.

Питання міграції неодноразово розглядалося багатьма дослідниками. Проте всі дослідження були спрямовані на фіксацію та аналіз міграційних потоків як у минулому так і у теперішній час. В переважній більшості не ставилося питання про встановлення певного контролю за міграцією та міграційними потоками.

Постановка питання про контроль міграції звичайно є незручною для політиків а також і викличе протест громадян України. Проте зазначені питання треба вивчати і здійснювати будь-які заходи, які б сприяли припиненню відтоку громадян України з країни. Адже як свідчать опитування переважна більшість громадян України, які виїхали за період російсько-української війни не планують повертатися в Україну.

У статті запропоновано посилення контролю за дотримання вимог Конвенції ООН щодо антикорупційних заходів, які на думку авторів можуть певною мірою сприяти встановленню окремих механізмів впливу на міграційні потоки. Проте аналіз і вивчення зазначених пропозицій вимагає додаткових досліджень

Зазначене питання вимагає чіткого врегулювання і прийняття відповідних нормативних актів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичною основою статті є певний спектр наукових і законодавчих джерел. Основними з них є окремі закони та інші нормативно-правові акти. Висвітлення історичних аспектів розвитку міграції населення України відображено у працях таких авторів як Боецька-Пономаренко Б., Кремень О.І., Ткач Д. І. та ряді інших авторів.

У науковій літературі також розглядалися питання оцінювання міграційних процесів та спроби їх класифікації. Зазначені питання розглядали Бандурка О.О., Весельська Л.А., Тарнавський М.П та ряд інших авторів

Окремо визначено питання віднесення проблем міграції до якоїсь галузі науки. З цього питання Бандурка О.О. стверджував, що міграцію мають вивчати філософи, юристи, психологи, соціологи фінансисти а також представники інших наук, оскільки це явище є досить складним.

Проаналізовано також ряд нормативних документів та законів України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою пропонованого наукового дослідження є визначення історичного розвитку міграції в Україні, а також проблем які виникали і виникли на сьогодні у зв'язку з масовою міграцією населення України та спроба сформулювати систему заходів щодо впливу і обмеження міграції.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогодні немає достовірних даних, яка нація найбільше схильна до міграції. Ці питання мають вивчати психологи та соціологи, оскільки міграція тісно пов'язана з розвитком території держав, політичним устроєм, звичками і традиціями народів та іншими факторами.

Якщо проаналізувати міграційні процеси в Україні то вони відбувалися і відбуваються внаслідок в переважній більшості політичних та економічних факторів, ніж традицій і звичок населення. Проте зазначені аспекти також не можна відкидати.

В більшості досліджень автори визначають традиційні причини міграції, які характерні для більшості країн світу. До них відносяться в переважній більшості: економічні, політичні, релігійні та ряд інших які не можна назвати визначальними [1].

За загальним правилом міграція поділяється на внутрішню і зовнішню. Якщо внутрішня міграція українського населення менше впливала і впливає в цілому на стан демографічного розвитку та інші аспекти існування країни, то зовнішня міграція досить часто призводить до проблем які можуть негативно впливати на націю.

В цілому міграція та міграційні процеси досліджувалися багатьма вченими. Досить детальне дослідження міграції у світі провів Яковенко Ю.В., який визначив 16 видів міграції [2]. При цьому він визначив певною мірою і структуру міграційних процесів. Разом з тим причини міграції ним розглядалися поверхово і визначив тільки економічні, які на його думку є головними.

Крім того Яковенко Ю.В не пропонував проведення певних заходів щодо контролю над міграційними процесами.

Більшість дослідників, які досліджували міграційні процеси в Україні поділяли їх на певні періоди (хвилі) [3]. Наприклад, Кремінь О.І. та Гавриш О.В. пропонували поділити міграційні процеси населення України на три великі хвилі. Перша хвиля в переважній більшості трудова міграція період до Першої світової війни. Друга, яка була масовою у період між двома світовими війнами ним була названа як інтелектуальна еміграція. Третій період після Другої світової війни – політична еміграція [3].

В переважній більшості дослідники стверджують, що причинами міграції були переважно економічні інтереси. Вони визначають і частину політичних причин, які сприяли міграції, проте якщо порівняти кількість політичних і трудових мігрантів то їх чисельність незрівнянна.

На нашу думку, такий поділ є дещо умовним і не враховує еміграції останніх років війни з Російською Федерацією.

Над визначенням причин міграції працював також Тарнавський М.П. Він досліджував в переважній більшості внутрішню міграцію населення, яка мала два напрями місто-село і навпаки [4]. Основними причинами міграції він також визначав переважно економічні, якщо порівнювати кількість політичних і трудових мігрантів минулих років.

Досить своєрідно визначав поняття міграції Бандурка О.О., який вважав, що міграційні процеси мають вивчати філософи, юристи, економісти, соціологи та фінансисти, тобто вони зачіпають всі перераховані галузі наук [5].

Весельська Л.А. зробила спробу узагальнити поняття міграції у сучасних наукових концепціях. Вона дійшла висновків, що міграційні процеси виникли разом з виникненням розумного людського суспільства і розвивалися протягом тисячоліть. Проте на сьогодні держави створили досить велику кількість нормативних документів, які охоплюють майже всі аспекти міграційних процесів. Тому вона пропонує міграційні процеси віднести до правових категорій, а види міграційних процесів визначити в нормативних актах [6].

Кількість етапів міграції українців найбільше виділив Ткач Д.І. Він визначив п'ять хвиль міграції [7]. Історично перша хвиля міграції відбулася у кінці XIX на початку XX сторіччя. Як і більшість дослідників він визначав цю хвилю міграції як трудову, яка була викликана перенаселенням західних областей України і тому українці виїжджали за кордон переважно до Канади і Сполучених Штатів Америки з метою поліпшення рівня життя.

Друга хвиля, яка була виокремлена це еміграція 20-30 років XX сторіччя, яка була пов'язана з ліквідацією національної держави та встановленням радянської влади на Україні. Еміграція в переважній більшості відбувалась до країн Європи.

Третя хвиля міграції українців як визначав Ткач Д.І. відбулася у 40-60 роках минулого сторіччя. Вона також була пов'язана з політичними переслідуваннями національно налаштованих громадян а також економічними труднощами, які виникли внаслідок Другої світової війни, яка практично призвела до знищення багатьох міст і сіл в Україні.

Четвертій хвилі еміграції українців сприяли політичні зміни в Радянському Союзі після кінця 80-х років. Так звана перебудова та гласність дала можливість виїзду за кордон для всіх громадян України без обмежень. Цьому сприяли також певні законодавчі зміни. Якщо до цього періоду для виїзду за кордон необхідно було отримати відповідний дозвіл від КДБ та ОВІР, то після реформ зазначені дозволи було скасовано. Багато українців також шукали більш комфортні країни для проживання у зв'язку з політичними перетвореннями в Україні. Разом з тим досить великий вплив на стан міграції населення, в переважній більшості еміграції здійснила не тільки політична, а й економічна ситуація в Україні. Закрилась велика кількість підприємств, установ та організацій, багато працівників залишилося без роботи та відповідних умов для проживання. Тому кількість емігрантів значно збільшилася.

Ткач Д.І. також визначається п'ятою хвилю міграції, яка почалася після 2014 року у зв'язку з Революцією Гідності. Зазначена міграція характеризується тим, що вона може бути поділена на внутрішню та зовнішню. Автор наводить приблизні цифри внутрішніх мігрантів на червень 2024 року – це приблизно 3,5 млн. осіб і зовнішніх мігрантів, кількість яких перевищує 8,5 млн. осіб.

Ми в цілому погоджуємося з наведеною класифікацією, проте якщо оцінювати міграцію українців з точки зору історичних та політичних подій то можна спробувати зробити наступні узагальнення:

1. Україна розташована певною мірою в центрі Європи і якщо можна так констатувати приблизно на кордоні Європи та Азії, які певною мірою мають різні форми правління у багатьох країнах. У Європі

в переважній більшості стилі правління демократичний, який побудований на виборності органів влади та намаганням влади перш за все задовольнити потреби населення. При цьому в Європі вже після поразки Німецького рейха жодна з країн немає територіальних претензій до інших країн.

2. В азіатських країнах завжди переважає диктаторський стиль правління. Виборність органів влади є чисто показовою. В більшості країн в тому числі і в Російській Федерації та і в колишньому Радянському Союзі а також в царській Росії при владі перебували десятками років царі, Генеральні секретарі КПРС, вічні Президенти та т. ін. Тому українці, які знаходяться ближче до Європи ментально постійно намагаються встановити владу демократичного напрямку, або емігрують з метою продовження життя в демократичному середовищі.

3. Протягом практично одного сторіччя територією України пройшли дві світові війни і зараз відбувається практично скорочена світова війна, яка як і попередні війни несе знищення населення, підприємств, установ та організацій, розруху і страждання. Слід зазначити, що в сорокових роках минулого сторіччя гітлерівські загарбники намагалися захопити Україну, а на сьогодні рашистські загарбники бажають зробити теж саме. Тому на порядку денному як і раніше досить часто стоїть питання еміграції з простою метою виживання.

4. Однією з причин міграції населення є також те, що Україна переважно рівнинна країна. Для заводників, які приходили з Заходу а зараз зі Сходу вважається, що захопити Україну можна швидко і без втрат, тому частина населення не бажає воювати а виїжджає до інших країн.

5. Досить важливим є також питання про створення відповідного внутрішнього правопорядку, який має впливати на свідомість як простих працівників так і підприємців та керівників підприємств, установ та організацій. До зазначених аспектів належить перш за все створення прозорої системи оподаткування, виплати заробітної плати, соціального забезпечення та охорони правопорядку. На жаль в Україні на сьогодні є досить складні проблеми у всіх перерахованих напрямках і це є підґрунтям міграції населення.

6. Однією з причин масової міграції можна також вважати міграційне законодавство, яке певною мірою відповідає вимогам демократичного законодавства, тобто українці без проблем можуть вийти з українського громадянства та надбати громадянство інших країн. Питання позбавлення громадянства окремих громадян тільки зараз вирішене, а також вирішене питання про множинне громадянство [8]. Україна має здійснювати більш активну міграційну політику, тобто наприклад, не давати дозволу на вихід з українського громадянства особам, які порушили законодавство України у питаннях виїзду за кордон, а також укласти угоди з іншими країнами щодо неможливості надання зазначеним особам отримання іноземного громадянства без виходу з українського громадянства. Це певною мірою може підвищити відповідальність та дасть можливість вимагати екстрадиції окремих осіб, які вчинили кримінальні правопорушення.

6. Звичайно, встановити заборони на міграцію є абсурдом, але мабуть треба створювати відповідні умови щодо протидії міграції, наприклад, укладати угоди з країнами, куди виїжджає найбільша кількість мігрантів з України, щоб відбувалася перевірка тих осіб, які виїхали. На сьогодні у період війни такі заходи не можуть бути здійснені, проте на майбутнє можливість розроблення певного механізму протидії міграції необхідна. Не останню роль має відігравати і Державна міграційна служба, яка на сьогодні є тільки реєстратором процесів які відбуваються.

Виходячи з викладеного можна зробити відповідні **висновки**:

1. Міграція та міграційні процеси така категорія, яка певною мірою не піддається регулюванню. Призупинити міграцію можна лише шляхом створення відповідних умов для проживання населення або шляхом обмежень.

2. На сьогодні в Україні створення відповідних умов неможливе у зв'язку з війною, яку розв'язала Російська Федерація. Проте можливі певні кроки, які певною мірою зменшать потоки міграції. Серед них можна виокремити наступні:

- економічні, тобто прийняти відповідні нормативні акти, які б обмежували вивезення коштів мігрантами, які їх мають у розмірі мільйонів доларів. Дана норма може бути введена лише на період дії воєнного стану. Зазначена норма звичайно не може стосуватися біженців з регіонів де ведуться бойові дії.

- політичні які можуть виражатися у відмові щодо позбавлення українського громадянства окремих осіб, які вчинили кримінальні правопорушення і втекли за кордон, де вони бажають отримати іноземне громадянство. Зазначені особи мають бути повернуті в Україну і понести відповідні покарання, проте зазначені заходи треба вирішувати шляхом укладання відповідних угод з іншими країнами.

- агітаційні та виховні, які мають проводитися у освітніх закладах з метою висвітлення відповідних переваг, а також проблем в українському суспільстві з тим, щоб молоді громадяни України не були перш за все налаштовані на міграцію. Для цього треба не вимагати від викладачів шкіл та інших навчальних закладів звітів, різноманітних довідок та інших паперів, а встановлення дійсно патріотичної атмосфери в системі освіти.

- немаловажну роль у зазначених заходах може відігравати і система заохочення українського бізнесу, створення відповідних преференцій для підприємців, які працюють в Україні та забезпечують збільшення робочих місць для тих, хто залишається в Україні.

- в цілому можна запропонувати розроблення відповідної програми контролю міграційних процесів, які б сприяли подоланню демографічної кризи, що неминуче виникне в Україні.

Список використаних джерел:

1. Босцька-Пономаренко Б. Т., Пономаренко О. В., Шевченко В. В. Типи міграції: оновлене бачення класифікації. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2022. Том 33 (72) № 4С. 6-12.
2. Яковенко Ю. В. Сутність міграції населення як соціально-економічної категорії та її класифікація *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*. Серія «Економічні науки» № 1(72) (2020): <https://visniknew.donnue.edu.ua/index.php/visnik/article/view/72>
3. Кремень О.І., Гавриш О.В. Міграційні процеси в Україні : особливості, причини та їх наслідки. Економічний простір № 76, 2013 <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9706fce3-f117-4f0d-873a-0d2f8de62934/content>
4. Тарнавський М.П. Міграційні процеси в Україні: причини та наслідки *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*, 2012, вип. 22, ч.1 <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/d468952d-0d41-406e-9851-384e2ce541fe/content>
5. Бандурка О.О. Адміністративно-правове регулювання міграційного процесу в Україні автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 Теорія управління, адміністративне право і процес, фінансове право. / О. О. Бандурка ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків : 2002. – 19 с.
6. Весельська Л.А. Поняття міграція та міграційний процес у сучасних наукових концепціях Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління Том 29 (68) № 1 2018 https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/1_2018/4.pdf
7. Ткач Д. І. Причини та етапи еміграції серед українців: історичний огляд Проблеми всесвітньої історії. 2025. № 1(29) file:///C:/Users/VA/Desktop/problem_i_vsesv-0125-29-176-183.pdf
8. Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України від 18.06.2025 року № 4502-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4502-20#Text>